

Protestni pojavi v zaporih

Pavle Čelik*

UVOD

Pri nas je razmeroma malo čtiva o ustanovah, kjer izvršujejo kazen odvzema prostosti. Za to je verjetno več razlogov. Med njimi je tudi ta, da je v takih ustanovah manj ekscesnih dogodkov kot v nekaterih najbolj razvitih deželah zahodnega sveta. Zlasti v dnevnem tisku navedenih držav so objavljene novice o raznih oblikah protestov obsojencev in drugih oseb, ki jim je odvzeta prostost. Tudi tam redkeje objavljajo sestavke strokovne vsebine s tega področja, ki bi te teme obravnavali z raznih strokovnih plati, kot na primer: s kriminološke, penološke, sociološke, socialnopsihološke itd. Lahko bi zapisali približno takole: čim več zagat je v zaporih, več se o njih piše in bolj se javnost zanima za to vprašanje. K temu nas navaja tudi domneva domačega pisca, da je eden od vzrokov oziroma dejavnikov za razmah (eko) psiholoških raziskovanj razmer v zaporih v zahodnih deželah prav pogost izbruh nemirov in protestov v teh zavodih.¹

Zapori so eno od vidnih, zunanjih znamenj odzivanja družbe zoper storilce kaznivih dejanj ali do dela njih, saj vsi ne pridejo v te zavode. Klasična vloga zaporov je, da storilcem omeji življenje na prostosti, oziroma jim ga prekine. Zaradi tega so to posebej vidne stavbe z značilno obliko, za katere vedo tako rekoč vsi ljudje. Šele na drugem mestu je njihova prevzgojna vloga, gledano z zgodovinske plati. S temi zavodi so povezani določeni protestni dogodki, o katerih je napisanih več člankov in sestavkov, vendar tako gradivo pisci le redkeje povežejo v sklenjeno kriminološko celoto. Zaradi tega bom skušal v tem članku opozoriti na nekaj plati tega vprašanja, ki so morda zanimive za delavce v zaporih in sicer: protestne pojave, do katerih lahko pride v zaporih, dejavnike in oblike teh dogodkov. Pri tem so z besedo zapori mišljene vse ustanove, ki sodijo v naš pojem kazensko-poboljševalnih zavodov, torej kazensko-poboljševalni domovi in zapori.² Tudi v javnosti je dokaj razširjen pojem zapora, ki zajema vse ustanove s tega področja urejanja družbenih razmerij. Beseda bo o delu tako imenovanih izrednih dogodkov v zaporih. Le-ti so lahko dveh vrst, naravno in družbeno pogojeni. Prvi so tisti, ki so pogojeni z naravnimi nesrečami.

* Pavle Čelik, magister sociologije, ravnatelj kadetske šole za miličnike, Ljubljana.

¹ Polič, str. 339.

² Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 16. člen.

Pogosto se omenja pri tem potres leta 1908 na Siciliji, ko je bilo uničeno mesto Messina; porušil se je tudi tamkajšnji zapor in vseh 650 zapornikov se je nehote znašlo na prostosti: začeli so ropati mrtve in ranjene meščane ter pleniti po ruševinah.³ O teh dogodkih ne bomo pisali, marveč se bomo omejili na tiste izredne dogodke v zaporih, ki so družbeno pogojeni in so tudi bolj pogosti kot tisti, ki jih pogojuje neukročena sila narave. Izpuščeni bodo dogodki, ki so povezani z vojno in podobnimi razmerami.

I. MOŽNI PROTESTI, POVEZANI Z ZAPORI

Dejanja, dogodki in pojavi, ki so protestne vsebine in so povezani z zapori, so lahko različnih oblik in jih je moč razdeliti po več merilih. Glede na nosilce takih protestov jih bomo razdelili na tri skupine, in sicer:

- a) protesti javnosti do zaporov,
- b) protesti osebja v zaporih in
- c) protesti zapornikov.

To so seveda možni protesti, v resničnem življenju pa se pripetijo zelo različno pogosto, odvisno od kraja in časa.

A. Protesti javnosti do zaporov

Za vprašanja izvrševanja kazni odvzema prostosti se verjetno zanima širši krog javnosti, ne nazadnje tudi zato, ker je življenje v teh ustanovah že samo po sebi ljudem manj znano. Zato je možno, da javnost izrazi protest, negotovanje zoper dogajanje v zaporih. Razlogi za to so zelo različni:

1. Ožji ali širši krog javnosti se ne strinja s politiko izvrševanja kazni odvzema prostosti v točno določeni ustanovi, v več takih ustanovah ali v celi državi. Organizirajo protestno zbiranje ljudi pred javno stavbo, ki je neposredno ali posredno povezana s kaznovanjem: sodišče, zapor, policijska stavba ali druga državna stavba.

2. Ob protestih, do katerih pride v zaporih bodisi med zaporniki med osebjem, se javnost opredeli za ali proti in tako stališče lahko tudi vidno izrazi v obliki protestnega zbora na določenem javnem kraju.

³ Verney, str. 11.

3. V večjih državah na različnih celinah so znani primeri, ko so v (preiskovalnem) zaporu osumljene osebe tudi po več mesecev, ne da bi se postopek proti njim začel ali nadaljeval. Osumljeni so lahko za storitev splošnih ali političnih dejanj. V javnosti pride do protesta proti takemu ravnanju pravosodnih oblasti. Tako je na primer konec junija leta 1982 v Lisboni demonstriralo blizu tri tisoč ljudi, ki so zahtevali izpustitev političnih preiskovancev iz zaporov.⁴

4. Zapor kot eno vidnih znamenj družbene prisile lahko postane izziv za protestnike, ki izražajo svoje nerazpoloženje tudi do širših družbenih vprašanj. Tak primer je bil dne 23. aprila leta 1983 v francoskem mestu Quimper: ob protestu tamkajšnjih kmetov proti kmetijski politiki v tej državi in v okviru Evropske gospodarske skupnosti, je policija prijela dva kmeta in ju zaprla. To je usmerilo srd kmetov tudi na jetnišnico, kjer so na stavbi sami povzročili precej škode in je morala posredovati policija.⁵

5. Iz zgodovine je znano, da so se pomembna revolucionarna dejanja množic usmerjala tudi na zapore. V njih so se vedno znašli tudi ljudje, ki so skušali spremeniti obstoječi družbeni red. Tako so revolucionarne kmečke množice napadale gradove, kjer so bile tudi ječe, francoska buržoazna revolucija leta 1789 se je začela z naskokom na pariško osrednjo jetnišnico in podobno je bilo leta 1917 v Petrogradu.⁶

B. Protesti osebja zaporov

Protesti paznikov in drugih (uradnih) oseb v kazensko-pobojševanih zavodih so zelo redki. Okoliščine, ki utegnejo pripeljati do njih, so vsaj dveh vrst.

1. Pazniki imajo drugačne vrednote kot zaporniki in znano je, da vidijo ljudje v drugih, ki imajo različno moralno zavest, pogostokrat oličenje zla.⁶ Vedenje obsojencev je lahko tako, da so pazniki in drugi delavci zaporov predmet njihovega prezira in odpora. Zlasti pazniki so najbolj vidno znamenje prisilnosti družbe v zaporniškem svetu in njenega odnosa do obsojenih storilcev. Ker ne uživajo dovolj avtoritete med zaporniki, zahtevajo od družbe, da jim jo z raznimi ukrepi zagotovi.

2. Osebjem teh ustanov je v svojem delovnem okolju omejeno na razmere, ki so vsaj deloma

podobne zaporniškim. V dobršni meri morajo živeti po podobnem hišnem redu kot zaporniki. Včasih slišimo primerjavo, da sta v zaporu oba, paznik in obsojenec, kaznovana za prostost. Zato lahko pride med osebjem do določene napetosti in nezadovoljstva. Ob tem velja omeniti, da nekateri pisci razmišljajo o določeni stopnji solidarnosti med obsojenci in pazniki, ki se more izjemoma izraziti tudi v medsebojni povezanosti ob protestih prvih ali drugih: znan je primer, ko so zaporniki s protestnimi akcijami podprli zahteve in protest osebja zaporov.⁷

Ponavadi se zahteve in nezadovoljstvo osebja zaporov izrazijo v obliki zahteve za izboljšanje delovnih pogojev: plača, stanovanja, plačilo nadurnega dela itd. Tako je leta 1978 prišlo do resnih protestov obsojencev v britanskih zaporih. Hkrati so se tudi pazniki pritoževali nad težavnimi delovnimi pogoji ter so zahtevali plačilo nadurnega dela, sicer so grozili s stavko.⁸ Prav v tej državi je organizacija za zaščito pravic zapornikov dosegla že precej izboljšav za zapornike, zato pazniki menijo, da postajajo zapori nekaki počitniški domovi. Ko je poleti 1972. leta prišlo v Veliki Britaniji do skoraj petdesetih uporov zapornikov v različnih jetnišnicah, je organizacija paznikov protestirala in zagrozila s stavko, če bodo oblasti še naprej popuščale zapornikom.⁹

C. Protesti obsojencev

Doslej so bili najbolj pogosti protesti, ki so jih organizirali zaporniki sami. Njim je namenjena glavna vsebina tega članka, zato jih v tem poglavju ne bomo širše obravnavali.

II. DEJAVNIKI PROTESTOV OBSOJENCEV

Na to, ali se bodo osebe, ki jim je odvzeta prostost oziroma prestajajo kazen v kazensko-poboljševalnih zavodih, na tak ali drugačen način protestno vedle, vpliva lahko cela vrsta okoliščin. Zaradi tega bo govora o samih dejavniki protestov in ne o vzrokih zanje.

Številne dejavnike, ki vplivajo ali bi utegnili vplivati na protestno ravnanje zapornikov, bi lahko razvrstili po več merilih. Za naše potrebe bomo vzeli za osnovo merilo, od kje ti dejavniki učinkujejo, to se pravi, da bo merilo prostorsko.

⁴ Demonstracije na Portugalskem, str. 7.

⁵ Kmetje napadli . . . , str. 4.

⁶ Bojanović, str. 192.

⁷ Zaporniška podpora paznikom, str. 16.

⁸ Košak, str. 11.

⁹ Meršol, str. 5.

Glede na to bi lahko te dejavnike razdelili v dve osnovni skupini:

- a) zunanji družbeni vplivi in
- b) notranji dejavniki v zaporu samem.¹⁰

Ker imajo ti dejavniki vpliv na obliko in vsebino protestov, si jih velja ogledati podrobneje. To bomo storili ločeno, čeprav sta obe skupini med seboj povezani.

A) Širši družbeni vplivi

Vsaka družba si zagotavlja prevladujoč vpliv na sistem izvrševanja kazenskih sankcij, še posebej na prestajanje kazni odvzema prostosti. Med ukrepi družbe pa so lahko tudi taki, ki izzovejo med zaporniki odpor in nezadovoljstvo, v določeni meri pa to velja lahko tudi za osebje zaporov in celo za javnost. Med ukrepi družbe, ki bi utegnili povzročiti med obsojenci nezaupanje in negodovanje, bi lahko našli vsaj tri.

1. Ukrepi, ki pomenijo poseg v obstoječi sistem prestajanja kazni odvzema prostosti oziroma **zaostritev kaznovalnih prvin** tega sistema na račun prevzgojnih in poboljševalnih sestavin. To pomeni spremembo v splošni družbeni politiki na področju kazenskih sankcij, ki jo zaporniki občutijo kot povečano kaznovalnost, maščevalnost in prisilo. Do take spremembe lahko pride ob spremembah, zamenjavi vodilnih družbenih sil ali ob zaostrenih notranjih družbenih razmerah, ki se kažejo tudi v povečani kriminaliteti. V povezavi z drugimi, notranjimi dejavniki lahko to pripelje do uporov ali drugih manj ostrih oblik izražanja nezadovoljstva obsojencev. Omeniti velja, da je ponekod zapornikov po več tisoč. Tako je bilo sredi leta 1972 v britanskih blizu 40 tisoč,¹¹ sredi leta 1973 v italijanskih nad 29 tisoč,¹² leta 1982 v španskih nad 22 tisoč¹³ in na začetku leta 1983 v francoskih okoli 35 tisoč¹⁴ in v turških zaporih skoraj 79 tisoč ljudi.¹⁵

2. Splošna skrb družbe za zapore je glede na čas in prostor različna. Ne gre le za osebno pripravljenost skupnosti, da bi obsojencem ustvarila ustrezne pogoje, marveč tudi za **gmotne možnosti** takih ukrepov. Zapori namreč niso poceni, saj je treba vzdrževati stavbe, plačevati številno

osebje in preživljati zapornike. Tako je poleti 1982. leta prišlo do velikih nemirov v španskih zaporih in strokovnjaki so izračunali, da bi vlada morala odšteti blizu 500 milijonov dolarjev, če bi hotela izboljšati razmere.¹⁶ Na Švedskem je poleti 1982. leta čakalo približno 3 tisoč oseb na nastop zaporne kazni, kajti v zaporih ni bilo dovolj prostora. Da bi rešila to težavo, je tamkajšnja vlada odobrila 90 milijonov kron za gradnjo novih zaporov.¹⁷

3. V tesni povezanosti z gornjim je možnost doslednega izvajanja **klasifikacije** zaporov in obsojencev. Štejejo, da je klasifikacija te vrste pomembna in služi za odpravljanje in spreminjanje nezaželenega vedenja pri obsojenih osebah.¹⁸ Za izvajanje tega pa so potrebni prostorski pogoji in ustrezno osebje v zaporih, usposobljeno za prevzgojo.

B. Notranji dejavniki v zaporih

Dejavniki v zaporih samih, ki bi lahko vzpodbujevalno vplivali na uporništvu obsojencev, so tesno povezani z zunanjimi vplivi, saj noben zapor ni izoliran od družbenega dogajanja, čeprav ga štejejo za eno najbolj totalnih in značilnih organizacij.¹⁹ Med takimi dejavniki največkrat omenjamo sedem vplivov.

1. Omenjeno je že bilo, da so v nekaterih državah zapori zelo zasedeni. Prevelika **gneča** lahko postane pomemben dejavnik nemirov. To je nekaj podobnega kot zunaj zaporov: velika gostota prebivalstva (na primer v velemestih) povzroča stalno izpostavljenost ljudi velikemu številu dražljajev, ki lahko trajno spremeni delovanje živčnega sistema in ga naredi preobčutljivega na agresivnost vzbujajoče dražljaje.²⁰ Taka gneča je zlasti nevarna poleti, ko je velika vročina. Tako je italijanski kriminolog ugotovil, da je bilo v Italiji od vstevši leta 1972 do vstevši leta 1978 v tamkajšnjih zaporih 1316 protestov raznih vrst — 11,3 odstotka julija in 12,4 odstotka avgusta.²¹

2. Pretogo izvajanje **hišnega reda** v zaporih lahko spodbudi nezadovoljstvo obsojencev. Gre za togo vztrajanje pri določilih o notranjem redu v zavodu, čeprav bi zaporniki želeli izjemo, na primer gledati televizijski prenos športne

¹⁰ Podobno v *La violence dans les prisons*, str. 60.

¹¹ Isto kot opomba 9.

¹² Sedmak, str. 9.

¹³ Pudar, str. 9.

¹⁴ »Mar leвица želi, da...«, str. 13.

¹⁵ V turških zaporih..., str. 3.

¹⁶ Pekel za rešetkami, str. 8.

¹⁷ Obsojenci čakajo na..., str. 8.

¹⁸ Brinc, str. 195 in dalje (I.).

¹⁹ Šeparović, str. 228 in dalje.

²⁰ Lamovec-Rojnik, str. 48.

²¹ Cortellessa, str. 425 in dalje.

priveditve itd. Znan je primer iz zavora v Firencah, ko se je neposredno po končanem televizijskem prenosu začel upor obsojencev. Posredovala je policija, ubit je bil en zapornik in devet ranjenih.²²

3. Če družba razlikuje ljudi po rasi, veri, narodnosti in drugih bioloških lastnostih, potem je zelo verjetno, da bo taka **diskriminacija** tudi v zaporih. Gre za dvojno diskriminacijo, paznikov do zapornikov in zapornikov med seboj. Na podobni osnovi se je septembra leta 1971 razvil strahovit upor črnskih in portoriških zapornikov v zaporu Attica blizu New Yorka; v še bolj grobem posredovanju policije in narodne garde je bilo ubitih 31 zapornikov.²³ Jeseni leta 1981 so protestirali tujci v tržaškem zaporu Coroneo, ki so se počutili zapostavljene v primerjavi z italijanskimi obsojenci.²⁴

4. Med obsojenci so tudi taki, ki bi sodili v **bolnišnico** za duševne bolezni, ne pa v zapor. Pogosto so taki zaporniki težava za izvajanje hišnega reda. V nekaterih zaporih se zato poslužujejo pomiril, ki jih dajejo takim motenim osebam. Seveda to izziva protest med drugimi obsojenci in v britanski kaznilnici Gartree je oktobra leta 1978 prišlo do upora, v katerem so obsojenci zahtevali, da osebje preneha z uporabo pomiril ob izvajanju disciplinskih ukrepov.²⁵

5. Osebje zaporov, zlasti pazniki, lahko s svojimi postopki spodbuja odpor pri zapornikih. Grobo **ravnanje** z zaporniki, sistem ovaduštva v zaporih, ki je tako rekoč povsod navzoč, sta dve od okoliščin, ki utegneta pripeljati do uporništv med obsojenci. V zaporu Santa Fe v ZDA je pozimi leta 1980 prišlo do upora proti grobosti paznikov in sistemu ovaduhov: ubitih je bilo 30 zapornikov in več deset ranjenih, kaznilnica je pogorela do tal, škoda pa je dosegla 10 milijonov dolarjev.²⁶ Znano je namreč, da agresivnost osebja poveča agresivnost obsojencev in obratno ter se lahko nasilje stopnjuje v določeni spirali...²⁷

6. Kriminologi so ugotovili, da je storilec kaznivih dejanj — zlasti tistih z znamenji nasilnosti — izrazito največ v **starostni skupini** od 21 do 39 let.²⁸ To so odkriti storilci in moč je sklepati, da bo podobna tudi starostna sestava obsojencev. Doba največje življenjske moči torej so-

vpada z obdobjem najmočnejše kriminalne dejavnosti, in to posebej velja še za tako imenovano nasilno kriminaliteto. Zato so tudi (mlajši) obsojenci bolj verjetni protestniki in uporniki kot pa starejši zaporniki: mladi so bolj nagnjeni k nasilju kot odrasli oziroma starejši.²⁹ Drugače rečeno, več je nasilja na ulici, več ga je tudi v zaporih, kjer so obsojenci vse bolj pestrega socialnega sestava.³⁰

7. Pri tem ne gre pozabiti na včasih povsem malenkostne **povode**, ki pripeljejo do množičnih protestov v zaporih: slab obrok hrane, po oceni zapornikov slab film, konflikt med zapornikom in paznikom itd. Znan je primer s Švedske, kjer je uprava zavora avgusta leta 1980 hotela odstraniti iz zavora javne telefonske govornice, to pa je bil povod za stavko obsojencev.³¹

Vsi ti možni dejavniki protestov so deloma na silo izločeni iz celote reda in življenja v zaporu. Zapor je zlasti sistem razmerij med osebjem in zaporniki ter med zaporniki samimi. V takem zavodu se vsi obsojenci srečajo s približno enakimi pogoji in večina čuti iste posledice odvzema prostosti, kot so pomanjkanje gmotnih dobrin (cigaret, kave, pijače, obleke, osebnih stvari itd.), omejena prostost, istospolnost obsojencev, pomanjkanje samostojnosti in pomanjkanje varnosti.³² Obsojenci poskušajo na različne načine odpraviti ali zmanjšati, se pravi ublažiti prej naštete pomanjkljivosti ali pomanjkanja. En in isti obsojenec se lahko v različnem času na različne načine prilagaja. Poznavalci pogosto navajajo tele načine prilagajanja razmeram v zaporu: apatičnost, beg iz zavora, prizadevanje za mirno izboljšanje pogojev v zaporu (pritožbe, prošnje) in uporništv.³³

Stalna možnost za proteste obsojencev v zaporih je navajala nekatere pravosodne delavce k razmišljanju, kako zagotoviti popoln red in varnost v teh ustanovah. Nastali so različni načrti za tako imenovane popolnoma varne zapore. Take načrte so ponekod začeli tudi uresničevati. Tako je v ZDA v času svetovne gospodarske krize nastala jetnišnica Alcatraz, kamor so premestili najbolj nevarne obsojence iz drugih ameriških zaporov, da ne bi mogli pobegniti.³⁴ Ko so jo leta 1962 ukinili, ker ni izpolnjevala

²² Upor jetnikov v Firencah, str. 8.

²³ Brez strelnega orožja, str. 4.

²⁴ Protesti tržaških zapornikov, str. 20.

²⁵ Isto kot opomba 8.

²⁶ Groza v kaznilnici, str. 16.

²⁷ Brinc, str. 242 (II.).

²⁸ Milutinović, str. 194 (I.).

²⁹ Hibbert, str. 452.

³⁰ Sobotinčič, str. 41.

³¹ Zaporniki hočejo obdržati telefon, str. 11.

³² Džinić, str. 71.

³³ Isto kot opomba 32, str. 98—99.

³⁴ Alcatraz, str. 71.

pričačovanj, je 125 stražarjev stražilo 30 zapornikov. Čez dve desetletji so v bližini Mineapola v ZDA zgradili nov tip zapora, ki zagotavlja veliko udobje zapornikom, hkrati pa ima cel sistem ukrepov za preprečevanje upora ali pobege.³⁵ Obstoj takega posebnega zapora je lahko povod za upore v drugih zavodih. Posebnost zapora je lahko v njegovih prostorskih značilnostih ali pa v značilnostih zapornikov (na primer najtežji kriminalci, politični obsojenci itd.). Tako so teroristi ugrabili rimskega sodnika D'Ursa in koncem decembra l. 1980 zahtevali, da vlada ukine posebni zapor Asinara pri Bariju, kjer so bili zaprti najbolj nevarni teroristi iz vse Italije. S podobno zahtevo je prišlo decembra leta 1989 do upora v italijanskem zaporu v Trainu in je morala posredovati policija.³⁶

Večina piscev s tega področja govori o motivih protestov in uporov, ki so lahko motivi politične narave, odpor proti ukrepom uprave zapora, izboljšanje položaja in ugodnosti zapornikom, opozoritev javnosti na razmere v zaporih in podobno.³⁷ Italijanski pisec našteva zlasti tele motive za proteste: zahteva za spremembo pogojev v zaporih, zahteva za spremembo kazenskega pravosodja, manifestacija solidarnosti z drugimi zaporji in protesti zoper osebje zaporov.³⁸

III. PRIPRAVLJALNA ZNAMENJA PROTESTOV

Iz vsebine drugega poglavja tega sestavka izhaja zelo poenostavljen sklep, da so protesti zapornikov pogojeni tako s širšimi družbenimi kot tudi notranjimi zaporskimi razmerami. Drugače rečeno, določene oblike nezadovoljstva je moč z določeno stopnjo verjetnosti vnaprej predvideti. Ker taki protesti praviloma ne nastanejo nenadoma, je moč spremljati določena znamenja pred izbruhom raznih oblik protestov.

Taka znamenja so seveda povezana z vzroki, okoliščinami in pogoji nezadovoljstva med obsojenci. To bi pomenilo, da je od vzročnega spleta nezadovoljstva odvisno, katera morebitna pripravljalna znamenja se bodo kazala na zunaj. Zaradi tega je zelo težko navajati, neodvisno od časa in prostora, katera so taka znamenja, ki

kažejo na bližajoči se protest. Morda bi lahko govorili o najbolj verjetnih znamenjih take vrste in jih našteali vsaj šest.

1. **Pogostost stikov** in razgovorov med obsojenci znotraj iste stavbe ali iz različnih stavb znotraj istega zapora. Taki stiki so lahko med delom, učenjem, obedovanjem ali v prostem času. Določeno število teh stikov in razgovorov je tako rekoč normalno za vsak zapor in hkrati tudi značilnost vsakega zapora posebej. Osebe zapora lahko na podlagi lastnih izkušenj ugotavlja, ali so se taki stiki povečali, ali pa so se morda celo zmanjšali. Oboje pa ni normalno in kaže na določeno spremembo med obsojenci, ki ni brez vzrokov.

2. Zanimanje zapornikov za dejavnosti v prostem času, ki so organizirane v posameznem zaporu, od športnih do kulturnih. Če se tako zanimanje nenadoma in brez posebnih razlogov znanih osebju, poveča ali pa zmanjša, pomeni, da nekaj ni v redu.

3. Včasih lahko nepojasnjeno **zmanjkujejo razni predmeti** v delavnicah, jedilnici, skladiščih in drugod znotraj zapora ali delovišč, taki predmeti pa so primerni za oborožitev obsojencev (orodje, jedilni pribor itd.). To je znamenje za priprave na resnejše oblike protesta zapornikov.

4. **Nenadna sprememba v stikih** obsojencev z zaporniki v drugih zavodih ali z osebami na prostosti. Taki stiki so lahko pisemski, telefonski, osebni. Sumljivo je, če pride do občutnega zmanjšanja takih stikov ali do povečanja le-teh. Tako znamenje pomeni priprave na pobeg ali na povezane proteste v več zaporih.

5. Tako pripravljalno znamenje je tudi občutna sprememba v številu ali značaju **kršitev hišnega reda** v zaporu. Povečanje teh kršitev ali njihova večja nevarnost pomeni, da je med obsojenci napetost, ki se bo morala na nek način sprostiti. Sem sodi tudi pasivno upiranje spoštovanju reda v zavodu. Tudi nenadno zmanjšanje takih kršitev in to brez razlogov, lahko pomeni poskus zavajanja osebja zapora.

6. Pogostejši ali redkejši **spori zapornikov s pazniki** in drugim osebjem utegne biti sumljivo znamenje razmer, ki se bodo izrazile v protestu obsojencev. Odstopanje od »normalnega« števila takih sporov je torej vredno pozornosti in razčlenitve.

Taka znamenja so torej vidna in jih je moč zaznavati. Ugotavljajo jih zlasti pazniki, ki so tako rekoč stalno v stikih z obsojenci, pa tudi drugi delavci zapora. Kako jih ugotavljajo? Ob-

³⁵ Kakav zatvor!, str. 45.

³⁶ Tedesko, str. 4.

³⁷ Milutinović, str. 239 (II.).

³⁸ Isto kot opomba 21, str. 387.

staja več načinov, zlasti pa: opazovanje obsojencev, pozornost razgovorom med njimi, pozornost ob obiskih sorodnikov in drugih oseb, izmenjava ugotovitev med osebjem istega zapora ali med različnimi zavodi itd.

IV. OBLIKE PROTESTOV

Nezadovoljstvo obsojencev se lahko izraža v več oblikah. To je odvisno od dejavnikov, ki vplivajo na razmere v zaporih in, ki so bili prikazani v drugem poglavju tega sestavka. Glede na usmerjenost agresivnosti in protesta obsojencev lahko ločimo tri oblike tega nezadovoljstva:

- a) nezadovoljstvo je usmerjeno na zapornike same,
- b) napadalnost je usmerjena na druge osebe in
- c) napadalnost je usmerjena na premoženje.

V posameznem protestu so lahko zajete ali vse tri vrste nezadovoljstva ali dve ali le ena. Največkrat se napadalnost do drugih oseb in do premoženja povezujeta.

A. Nezadovoljstvo je usmerjeno k zaporniku, sebi

Usmerjenost nezadovoljstva obsojencev k njim samim se je doslej kazala zlasti v dveh oblikah.

1. **Samomor** več oseb hkrati ali poskus takega samomora naj bi opozoril upravo zapora ali širšo javnost na nezadovoljstvo obsojencev z razmerami, v katerih živijo za zidovi. Večkrat je navzoča politična nota ali navidezno politična plat protesta te vrste.

2. **Gladovna stavka** je bolj množična kot samomori ali poskusi samomora. K njej se zatekajo zlasti politični zaporniki. Prenehajo sprejemati in uživati hrano in včasih to pripelje do samomora posebne vrste, kot je bil dogodek z zaprtimi pripadniki tako imenovane Irske republikanske armade na Severnem Irskem v začetku maja leta 1981.³⁹ V zadnjih letih je posebno znana gladovna stavka 5 tisoč zapornikov v raznih španskih zaporih, ko so septembra leta 1982 na ta način protestirali zoper razmere v tamkajšnjih zaporih.⁴⁰

³⁹ Demonstracije v Severni Irski, str. 3.

⁴⁰ Gladovna stavka..., str. 3.

B. Napadalnost do drugih oseb

Protesti, ki so usmerjeni do drugih oziroma do tretjih oseb, so po obliki največkrat dveh vrst.

1. **Spopadi med obsojenci** samimi so bolj redki. Lahko se začnejo kot obračunavanje med obsojenci zaradi očitkov predpravnic, ovaduštva, podkupovanja s strani osebja, lahko pa med potekom drugih protestov pride še do obračunavanj med zaporniki, ki sodelujejo, in tistimi, ki ne sodelujejo v protestih. Tudi zaporniki namreč niso vedno povsem enotni in solidarni, zato pride do tako imenovanih stavkokazov.

2. **Spopadi med obsojenci in pazniki** so bolj pogosti. Kažejo se v obliki nespodobnega vedenja, žalitev, groženj, ogrožanja varnosti in zajetja paznikov za talce. Žrtve teh protestov so torej pooblašene uradne osebe v zaporih in se lahko končajo celo z umori slednjih; pazniki so namreč vidno znamenje prisile nad tistimi, ki jim je vzeta prostost.⁴¹

C. Ogrožanje premoženja

Zaporniki ob svojih protestih zelo pogosto ogrožajo premoženje. Pride do izbruha togote in nesmiselnega vandalizma, ki pusti za seboj razvaline in pogorišče.⁴² Izraža se v več oblikah.

1. Zaporniki napravijo **barikade** iz pohištva, opreme in drugih sredstev, s čimer poškodujejo to premoženje. Barikade jim služijo kot obrambni zid pred posredovanjem paznikov ali policije.

2. Včasih **zažgejo** premoženje v delavnicah, bivalnih prostorih ali na delovišču zunaj zapora.

3. Če pride do ustavitve dela v zaporskih delavnicah ali na drugih deloviščih, se lahko to spremeni v **razbijanje** strojev, orodja in surovin.

Skratka, obsojenci utegnejo prenesti svoj odpor do policije, sodstva in avtoritete sploh na zapor, njegovo osebje in premoženje.⁴³

Č. Druge oblike protestov

Protesti, ki jih ne bi mogli razvrstiti v nobeno od naštetih treh zvrsti, so med seboj dokaj različni.

1. **Sedeč protest** izvedejo obsojenci v delavnici, jedilnici, bivalnih prostorih, pred upravno stavbo

⁴¹ Cerin, str. 90.

⁴² Hentig, str. 120.

⁴³ Harbordt, str. 33.

ali na drugih krajih. Posedejo po tleh in svoje zahteve izrazijo ustno ali celo s transparenti.

2. **Zasedba prostorov** je oblika, ki kaže na to, da obsojenci računajo z daljšim protestom. Praviloma se odločijo za zasedbo „svojih« stavb (bivalni prostori, učilnice in le redko za stavbe oziroma prostore, ki so namenjeni izključno osebju zopora.

3. Skupinski **pobeg** iz zopora je lahko sestavni del drugih oblik protestov ali pa razmeroma samostojna vrsta nezadovoljstva. Ponavadi gre za skupinski pobeg, ki je organiziran.

V. ZATIRANJE PROTESTOV

Protesti ali upori v zaporih pomenijo težjo kršitev hišnega reda, motnjo v normalnem življenju ustanove ali celo nevarnost za osebje in premoženje. Zaradi tega je povsem razumljivo, da se vodstvo zavoda takoj posveti vprašanju, kako zatreti te vrste izrednih dogodkov v ustanovi. Prizadevanja te vrste bi lahko razvrstili na:

- a) ukrepe, da ne bi prišlo do takih dogodkov,
- b) ocenjevanje razmer, ko nastopi izredni dogodek in
- c) zatiranje v ožjem pomenu besede, ko pride praviloma do posredovanja s silo.

Vsako plat bomo orisali na kratko.

A. Preprečevanje v širšem pomenu

Ukrepi v širši družbi ali v zavodu, da ne bi nastopili dejavniki, ki pogojujejo proteste v zaporih, so najbolj pomembna in osnovna plat v zatiranju teh dogodkov. To pomeni, da je treba zmanjševati možnosti za nastajanje vzrokov, okoliščin in pogojev nezadovoljstva obsojencev. To ni odvisno zgolj od vodstva zavoda, marveč od delovanja vsega osebja v zoporu in od usmeritve celotne družbe na področju zatiranja kriminalitete. Drugače rečeno, družbena zamisel o ukrepih na področju preprečevanja družbi škodljivih pojavov se izraža tudi v usmerjenosti na področju preprečevanja pojavov, dogodkov in dejanj, ki škodujejo prevzgoji obsojencev. Družba, ki je nasploh represivno naravnana, bo praviloma tudi manj usmerjena k preprečevanju škodljivih pojavov v zaporih, velja pa tudi obratno. Nekateri zato štejejo, da so število zaporov in obsojencev v njih ter vzroki za njihovo ob-

sodbo kazalci za to, kako ljudstvo živi in kakšni odnosi so med ljudstvom in oblastjo.⁴⁴

Pomembno, nezamenljivo vlogo v prevzgoji imajo kadri, ki se neposredno ali posredno ukvarjajo z obsojenimi osebami. To še posebej velja za osebje v zaporih, kjer je vse več strokovnih delavcev. Pred desetletji so bili med osebjem zaporov skoraj izključno le pazniki, danes pa je vse več psihologov, pedagogov, organizatorjev dela itd.⁴⁵ Pazniki dobivajo novo vlogo in naloge, saj se varnostnim nalogam pridružuje vse več prevzgojnih poslanstev, zato posvečajo posebno pozornost vzgoji in izobraževanju paznikov, ker so največ v stikih z obsojenci.⁴⁶

Preprečevalna prizadevanja znotraj in zunaj zaporov bi se morala usmeriti na vse dejavnike nezadovoljstva obsojencev, katere smo obravnavali v tem sestavku.

B. Ocenitev razmer

Če (kljub preprečevalnim prizadevanjem in ukrepov) pride do raznih oblik protestov v zaporih, je potrebno razmere temeljito oceniti.

Taka ocena je osnova za načrtovanje ukrepov za odpravo izrednega dogodka ali za posredovanje s silo zoper zapornike. Ocenjevanje te vrste je tem bolj uspešno, čim več obvestil o dogajanju ima tisti, ki ocenjuje stanje. Obvestila lahko dajejo pazniki, drugo osebje zopora, zaporniki sami ali celo ljudje zunaj zopora (sorodniki, znanci in prijatelji obsojencev).

Ocenitev razmer načeloma obsega več sestavin, kot so narava protesta, njegova oblika, število in sestava protestnikov, prostor, možnosti za razširitev protesta, zahteve obsojencev itd.

1. **Narava protesta** kaže na dejavnike, ki so ga pogoji. V bistvu pomeni vsebino nezadovoljstva obsojencev, ki je lahko širše ali pa ožje povezana z življenjem obsojencev. Danes ugotavljamo v nekaterih deželah, zlasti v tistih, ki se borijo s tako imenovanim političnim terorizmom, da se narava uporov in protestov zapornikov vsebolj politizira. Med obsojenci so tudi prijete teroristi in ti v uporih postavljajo vse več zahtev, ki zadevajo sistem zaporov v celoti in ne le položaj obsojencev v enem zavodu.⁴⁷

2. Z naravo je tesno povezana **oblika protesta**. Ukrepi ob kolektivnem samomoru obsojen-

⁴⁴ Čamernik, str. 76.

⁴⁵ Davidović in drugi, str. 160.

⁴⁶ Bavcon, str. 94.

⁴⁷ Moške, reformo, str. 7.

jencev ali poskusu takega dejanja bodo seveda povsem drugačni od tistih, ki se jih poslužijo v primeru požiga ali zasedbe stavbe. Najbolj nasilne oblike zahtevajo čimprejšnjo, a premišljeno posredovanje paznikov ali policije za vzpostavitev reda.

3. **Število** obsojencev, ki sodelujejo v protestu, je pomemben kazalec nezadovoljstva in pomembna sestavina ocene razmer. Praviloma je tem nevarnejše stanje v zaporu, čim več zapornikov se je pridružilo protestu.

4. **Sestava** obsojencev, ki sodelujejo v protestu, glede na starost, višino kazni, vzrok obsojbe, ponavljalstvo v penološkem pomenu besede, je prvina ocene, ki zahteva ustrezne podatke o zapornikih.

5. **Stopnja vključenosti** obsojencev v protestno vedenje je v tesni povezanosti s številom sodelujočih in njihovo sestavo. Vendar gre za posebno plat vprašanja, in sicer za to, kakšna je stopnja sodelovanja. Drugače rečeno, stopnja sodelovanja zapornikov v protestu je največkrat podobna, kot to velja nasploh za manifestacije in demonstracije zunaj zaporov; kolovodje, pristaši kolovodij in opazovalci dogajanja. Kolovodje so pobudniki, organizatorji in spodbujevalci protesta. Imajo lahko večji ali manjši odziv med zaporniki in tisti, ki jim sledijo so pristaši ter pomenijo bistvo protestnikov. Določeno število zapornikov pa lahko zgolj opazuje dogajanja in čaka na razplet dogodkov. Včasih se ta „diferenciacija“ kaže tudi v prostoru in sicer tako, da je določena stavba mirna in pasivna, druge pa so središče protesta.

6. **Prostor**, kjer pride in se odvija protest, je pomembna prvina ocene zlasti tedaj, če je potrebno posredovanje s silo. Tu so mišljene stanovanjske stavbe, delovni prostori, športne površine itd. Včasih je iz prostora protesta moč sklepati na namere zapornikov.

7. **Možnosti za razširitev** nereda ali protesta je treba ocenjevati glede na prostor, čas in število ter sestavo udeležencev protesta. To velja tako za isti zapor kot tudi za možnost razširitve protesta v druge zapore. Slednje ni tako nemogoče, saj se včasih protesti iz enega zavoda razširijo na druge zapore v isti državi ali celo v drugih deželah.

8. **Zahteve**, ki jih postavijo protestniki, kažejo tudi na njihovo organiziranost, povezanost in usmerjenost. Take zahteve izrazijo na več načinov, ustno, pisno, prek osebja zapora in na podobne načine. V ta namen včasih vzamejo

talce iz vrst osebja zavoda. Med protestom lahko zahteve spreminjajo ali dopolnjujejo.

Vseh teh osem prvin ocenjevanja razmer se nanaša na obsojence. V oceno pa je treba vključiti tudi prvine, ki se nanašajo na osebje zapora. Taka prvina je na primer stanje v enoti paznikov (oprema, število, usposobljenost za izredne dogodke itd.), možnosti pomoči iz drugih zaporov, možnost pomoči od policije in drugo.

Ocena razmer naj bi dala odgovor na vprašanje, s kakšnimi sredstvi bo moč vzpostaviti red in mir.

C. Ukrepi za vzpostavitev reda

Po ocenitvi razmer mora pristojni posameznik ali skupina ljudi (štab) odločiti o tem, kakšni ukrepi so potrebni za ponovno zagotovitev reda v zaporu. Taki ukrepi so lahko nenasilni ali pa zahtevajo uporabo sile. Pri tem je treba zlasti upoštevati posebnosti skupnosti zapornikov, ki jo označuje spontanost reagiranja, saj je to njevo bistvo, moč in vpliv. Glavne značilnosti te skupnosti so izoliranost, dinamičnost in enotnost.⁴⁸ Pomembno je poznati tudi izkušnje drugod. Procesi in pojavi, ki se zgodijo v zavodih te vrste, so zelo podobni, ne glede na krajevne razmere.⁴⁹

Posredovanje varnostnih sil obsega praviloma štiri med seboj povezane sestavine: posredovanje s silo v neposrednem pomenu besede, ukrepe za varnost enote same, zagotavljanje ustreznih dokazov o potrebnosti posredovanja in ukrepe po vzpostavitvi reda.

VI. RAZMERE PRI NAS

Sistem izvrševanja kazenskih sankcij, v številni kazni odvzema prostosti, se je v Jugoslaviji po vojni večkrat spremenil in dopolnil. Spremembe so bile usmerjene v izboljšanje razmer v kazensko-poboljševalnih zavodih. Osnovne značilnosti razmer, ki v njih živijo obsojenci, so: skupinsko prestajanje kazni za razliko od celičnega sistema; proizvodno delo kot temeljno prevzgojno sredstvo; strokovno usposabljanje vseh, ki so za to sposobni in to želijo; splošno izobraževanje na raznih stopnjah in samoupravljanje v ustreznih oblikah.⁵⁰

⁴⁸ Kupčević, str. 116 in dalje.

⁴⁹ Marek, str. 21.

⁵⁰ Davidović, str. 182—184.

Te značilnosti postopka z obsojenci so po vsej verjetnosti pomemben dejavnik, ki vpliva na stanje v naših kazensko-poboljševalnih domovih in zaporih. Zlasti je svojstvena prvina samoupravljanje. Ali se to izraža na razmeroma redke proteste in nezadovoljstvo zapornikov pri nas?

Odgovor na zastavljeno vprašanje ni enostaven, saj bi zahteval ustrezne primerjalne podatke. Vendar je moč domnevati, da so v našem sistemu izvrševanja kazni odvzema prostosti dejavniki, ki bi utegnili zmanjševati možnosti za proteste obsojencev ali pa jih celo povečati. Verjetno daje skupinsko prestajanje kazni več možnosti za pripravo in izvedbo protestov, kot pa je to v zaporih s celicami, kjer so zaporniki tako rekoč le redko skupaj (sprehod, delitev obrokov itd.); zato ni naključje, da so prav jedilnice v zaporih v večini zahodnih držav najbolj pogosti kraji protestov in upor obsojencev. Lahko pride do protestov tudi v celicah, vendar ti niso tako pogosti in nevarni. Če so zaporniki ves čas skupaj, je več možnosti za dogovor, priprave in izvedbo množičnejših oblik nezadovoljstva in protesta, hkrati pa življenje v skupini ublaži oziroma olajšuje življenje obsojencev. Proizvodno delo v delavnicah ali na posestvih omogoča zapornikom, da si pripravijo orodje ali orožje za nevarnejše oblike protestov, hkrati pa delo usmerja energijo teh oseb v koristno smer. Samoupravne pravice in dolžnosti bi morale omogočiti, da se nerešena vprašanja, ki zadevajo obsojence, rešujejo na nenasilen način.

Lahko rečemo, da v povojnem času pri nas ni bilo resnih uporov obsojencev. To po svoje potrjuje domnevo, da je manj dejavnikov, ki bi spodbujali nezadovoljstvo zapornikov. Po drugi strani pa bi bilo nestvarno trditi, da ni nobenih težav v zavodih, od slabih prostorskih razmer do konfliktov s pazniki. Z možnostjo takih izrednih dogodkov v zaporih računa tudi naša kazenska zakonodaja, ki določa kot kaznivo dejanje upor ali beg oseb, ki jim je vzeta prostost.⁵¹

⁵¹ Kazenski zakon SRS, 214. in 215. člen.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Alcatraz, **Radar**, januar 1983, str. 70—80.
2. Bavcon, Ljubo: **Kriminalna politika in njene tendence v socialistični družbi**, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1958, 146 strani.
3. Bojanović, Rađe: **Psihologija medžuljudskih odnosov**, Nolit, Beograd, 1979, 208 strani.
4. Brez strelnega orožja, **Delo**, dne 16. 9. 1971, str. 4.

O nekaterih plateg neurejenih razmer v okroženem zaporu v Beogradu je pred nekaj meseci pisal tudi naš tisk.⁵² Določene napetosti med obsojenci so se poleti leta 1974 izrazile v KPD Zabela pri Požarevcu v obliki surovega obračuna med zaporniki.⁵³ Malo prej je prišlo do izbruha nezadovoljstva obsojencev v KPD Dob pri Mirni, ki pa je bil v tisku prikazan dokaj popačeno.⁵⁴ Tudi o dogodku v KPD Idrisovo v Makedoniji junija leta 1980 je naš tisk obširno poročal.

SKLEP

Zanimanje za dogajanje v zaporih se povečuje tako rekoč v vseh državah. To je pogojeno z več dejavniki, od velikega števila zapornikov (ocenjujejo, da je v zaporih blizu milijon ljudi) prek naprednega javnega mnenja do samih protestov v zaporih, ki pritegujejo pozornost javnosti. Za to vprašanje se je začela že zelo zgodaj zanimati tudi svetovna organizacija in prvi kongres OZN za zatiranje zločinov in postopek s storilci je leta 1956 sprejel »Minimalna pravila o postopku z zaporniki«.⁵⁵

Sredstva javnega obveščanja precej pišejo o teh vprašanjih, zlasti o protestih obsojencev. Verjetno je obveščanje eden od razlogov, da dobivajo protesti v zaporih znotraj iste države ali v različnih deželah podobne oblike in nekateri govorijo celo o »zaporniški protestni epidemiji«.

Seveda so dejavniki teh protestov različni od dežele do dežele in se spreminjajo s časom, vendar je med njimi precej skupnega, kot je precej skupnega v usodi obsojencev. Ustrezno znanje s tega področja lahko prispeva tudi k preprečevanju in zatiranju protestov v zaporih.

Rokopis končan dne 25. 5. 1983.

⁵² Janković, str. 8 in dalje.

⁵³ P. R., str. 12.

⁵⁴ Tridnevni upor obsojencev, str. 10.

⁵⁵ Minimalna pravila..., str. 1.

5. Brinc, Franc: Kasifikacija obsojencev in napovedovanje prihodnje družbene nevarnosti, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 3, 1982, str. 195—205 (I.).
6. Brinc, Franc: **Nekatere značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji**, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana, 1979, 601 stran (II.).

7. Cortellessa, Domenico: Le manifestazioni di protesti negli istituti di prevenzione e di pena dal 1 gennaio 1972 all' 8 settembre 1979, **Rassegna penitenziaria e criminologica**, 3—4, 1981, str. 377—438.
8. Čamernik, Anton: **Spomini na sodne zapore**, Založba Borec, Ljubljana, 1980, 237 strani.
9. Čerin, Miha: Izobraževanje pazniškega osebja, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 2, 1970, str. 90—96.
10. Davidović, Dragomir: **Kriminologija**, Viša škola unutrašnjih poslov u Beogradu, 1973, 184 strani (skripta).
11. Davidović, Dragomir in dr.: **Kategorizacija kazneno-popravnih domova i klasifikacija osuđenih lica u Jugoslaviji**, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja, Beograd, 1970, 221 strani.
12. Demonstracije na Portugalskem, **Delo**, dne 2. 7. 1982, str. 7.
13. Demonstracije v Severni Irski, **Delo**, dne 6. 5. 1983, str. 3.
14. Džinić, Jelena-Špadijer: **Zatvoreniško društvo**, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1973, 256 strani.
15. Gladovna stavka 5000 španskih zapornikov, **Delo**, dne 8. 9. 1982, str. 3.
16. Groza v kaznilnici, **Delo**, dne 5. 2. 1980, str. 16.
17. Harbordt, Steffen: **Die Subkultur des Gefängnisses**, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1967, 107 strani.
18. Hentig, Hans von: **Der jugendliche Vandalismus**, Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf/Köln, 1967, 159 strani.
19. Hibbert, Christopher: **Zgodovina zločinstva in kazni**, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1965, 481 strani.
20. Janković, Ivan: Kako izvajamo kazni?, **Mladina**, dne 14. 10. 1982, str. 8—11.
21. Kakav zatvor!, **Ilustrovana Politika**, dne 10. 8. 1982, str. 45.
22. Kazenski zakon SR Slovenije, **Ur. list SRS**, št. 12/1977.
23. Kmetje napadli jetnišnico in policijsko postajo, **Delo**, dne 25. 4. 1983, str. 4.
24. Kosewski, Marek: Psihosocijalna analiza zatvorske situacije — problem kriminalizacije osuđenih, **Penologija**, 1, 1976, str. 21—38.
25. Košak, Alja: Težave z obeh strani zaporov, **Delo**, dne 14. 10. 1978, str. 11.
26. Kupčević, Rajka-Mladjenović: **Osnovi penologije**, Svjetlost, Sarajevo, 1972, 214 strani.
27. Lamovec, Tanja-Rojnik, Ana: **Agresivnost**, DDU Univerzum, Ljubljana, 1978, 188 strani.
28. **La violence dans les prisons**, Bruylant, Bruxelles, 1978, 87 strani.
29. »Mar levica želi, da ostanejo zapori šole za zločince?«, **Delo**, dne 3. 2. 1973, str. 13.
30. Meršol, Mitja: Upor v zaporih, **Delo**, dne 29. 8. 1972, str. 5.
31. Milutinović, Milan: **Penologija**, Savremena administracija, Beograd, 1977, 350 strani (I.).
32. Milutinović, Milan: **Kriminologija**, Savremena administracija, Beograd 1981, 532 strani.
33. **Minimalna pravila o postopku z zaporniki**, Ljubljana 1956, 42 strani.
34. Moške, reforme, **Delo**, dne 16. 8. 1973, str. 7.
35. Obsojenci čakajo na prosto mesto v zaporu, **Delo**, dne 7. 6. 1982, str. 8.
36. Pekel za rešetkami, **Delo**, dne 29. 9. 1982, str. 8.
37. Polič, Marko: Ekopsihološka raziskava angleških zaporov, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 4, 1982, str. 338—341.
38. Protesti tržaških zapornikov, **Delo**, dne 8. 10. 1981, str. 20.
39. Pudar, Moma: Pravi pekeli za rešetkami, **Delo**, dne 2. 10. 1981, str. 9.
40. P. R.: Osuđena grupa zatvorenika iz Zabele kod Požarevca, **Politika**, dne 7. 12. 1974, str. 12.
41. Sedmak, Marjan: Zapori—vstaje in samomori, **Delo**, dne 20. 8. 1973, str. 9.
42. Sobotinčić, Anton: Pobune i otpori u kaznenim ustanovama, **Penologija**, 2, 1973, str. 38—54.
43. Šeparović, Zvonimir: **Osnove kriminologije**, VŠUP, Zagreb 1976, 255 strani (skripta).
44. Tedeško, Janko: Karabinjerji ukrotili jetnike, **Delo**, dne 31. 12. 1980, str. 4.
45. Tridnevni upor obsojencev, **ITD**, dne 30. 7. 1974, str. 10.
46. Upor jetnikov v Firencah, **Delo**, dne 25. 2. 1974, str. 8.
47. Verney, Peter: Nemirna zemlja, **Delo**, dne 17. 8. 1979, str. 11.
48. V turških zaporih 78 250 zapornikov, **Delo**, dne 30. 3. 1983, str. 3.
49. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, **Ur. list SR Slovenije**, št. 17/79.
50. Zaporniki hočejo obdržati telefon, **Delo**, dne 2. 9. 1980, str. 11.
51. Zaporniška podpora paznikom, **Delo**, dne 25. 1. 1975, str. 16.

UDC 316.48:343.81

Protest Phenomena in Prisons

Čelik, Pavle, M. A., Head of Police Cadets Training School, Tacen

There are three types of protest demonstrations related to prison: public protests against happenings in prison, protests by prison staff and protests by convicts imprisoned in these institutions. This article deals especially with protests made by prisoners, which are the most frequent. They are conditioned by wider social events and by circumstances in prisons. Protest demonstrations and riots do not burst out suddenly but particular preparatory signs may be observed and can be perceived especially by prison guards who have the most frequent contacts with prisoners.

According to the form of prisoners' protests they can be divided into four kinds: those where dissatis-

faction is directed towards the prisoners themselves, those where aggressiveness is directed towards other persons; the treating of property and other forms. Prevention of such special incidents in correctional institutions should above all include those measures which would create such conditions that those incidents would not arise. When it actually does come to protest demonstrations, it is especially important to make an estimation of the situation, which includes several elements. Such an estimation is a basis for planning appropriate measures which would stop protests. This may be done in a pacific way or the intervention of the security forces may be necessary.